

(c) OpenStreetMap and contributors. Creative Commons-Share Alike License (CC-BY-SA)

Lībiešu krasta maršruts

Lībiešu krasta maršruta ļauj iepazīt svarīgākās apskates vietas pēdējā lībiešu kompakti apdzīvotajā teritorijā – Lībiešu krastā.

Lībieši ir Baltijas jūras somu tauta, kas izveidojusies Latvijas teritorijā pirms vairāk nekā 1000 gadiem. Savulaik lībieši apdzīvojuši plašas teritorijas Vidzemē (Daugavas un Gaujas lejtecē, jūras piekrastē līdz pat Igaunijai) un Kurzemē, un lībiešiem bijusi liela nozīme Baltijas jūras austrumu krasta areālā kopumā. Laika gaitā lībieši saplūduši ar citiem Latvijas teritorijas senajiem iedzīvotājiem, atstājot ievērojamas pēdas mūsdienu latviešu nācijas un to veidojošo elementu tapšanā un kļūstot par vienu no Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma pirmelementiem, kas atšķirībā no daudziem citiem spējis kā dzīvu un nepārtrauktu tradīciju saglabāt savu savdabību arī līdz mūsdienām. Lībiešu mantojums saklausāms gan latviešu valodas unikālajā skanējumā, gan vērojams dažādas Latvijas tradicionālās un mūsdienu kultūras jomās no folkloras līdz pat kulinārajam mantojumam un mūsdienu literatūrai, no vietvārdiem un līdz pat Latvijas valsts himnai.

Visilgāk Lībiešu mantojums saglabājās Ziemeļkurzemes piekrastē, teritorijā, ko mūsdienās dēvē par Lībiešu krastu. Tie ir četrpadsmit lībiešu zvejniekciemi – Ģipka (*Gipk*) Melnsils (*Mustānum*), Kolka (*Kūolka*), Vaide (*Vaid*), Saunags (*Sānag*), Pitrags (*Pitrōg*), Košrags (*Kuoštrōg*), Mazirbe (*Irē*), Sīkrags (*Sīkrōg*), Jaunciems (*Ūžkilā*), Lielirbe (*Īra*), Miķeļtornis jeb Pize (*Pizā*), Lūžņa (*Lūž*) un Oviši (*Paṭīkmō*). Pēdējie četri ciemi tiek uzskatīti par rietumlībiešu ciemiem ar atšķirīgu izloksni un vēsturi.

Vēl 20. gadsimta vidū Lībiešu krastā dzīvoja ap 1000 lībiešu valodas runātāju, tas bija rosīgās lībiešu sabiedriskās un kultūras dzīves centrs, uz kuru ekspedīcijās devās daudzi pētnieki no Igaunijas, Latvijas, Somijas un citām valstīm, piemēram, lai apzinātu un pētītu lībiešu valodas un kultūras mantojumu.

1. Kolka (*Kūolka*)

Kolka, kas mūsdienās ir lielākais Lībiešu krasta ciems, par tādu izveidojās, pateicoties tās atrašanās vietai Rīgas jūras līča krastā, kas pēc PSRS robežzonas režīma ieviešanas 1950. gados ļāva turpināt zvejniecības tradīcijas.

Kolkā par skolotāju un ķesteri strādājis Nika Polmanis (*Nikā Polmaņ*, 1823–1903) – pirmo lībiešu grāmatu tulkotājs viens no 19. gadsimta vidū notikušā Lībiešu dumpja vadoņiem, savukārt Zeltleju mājās savulaik dzīvojis Viktors Bertholds (*Viktor Berthold*; 1921–2009) un Marta Bertholde (*Marta Berthold*; 1925–1994) – pēdējā ģimene, kurā par ikdienas saziņas valodu kalpoja lībiešu valoda.

Kolkā dzīvojusi arī pazīstamā lībiešu novadpētniece un sabiedriskā darbiniece Valda Marija Šuvcāne (1923–2007), kuras darbu mūsdienās viņas meita Baiba Šuvcāne. Viņu vākumā atrodama arī plaša lībiešu valodas avotu kolekcija. 2019. gadā Kolkā atvērta Lībiešu saietu nams, kurā citu starpā iegūstama plašāka informācija par lībiešiem un lībiešu mantojumu.

2. Vaide (Vaid)

Vaide ir viens no nozīmīgākajiem ciemiem lībiešu valodas mantojuma ziņā. No šī salīdzinoši nelielā ciema cēlusies ievērojama daļa jaunākā laika pazīstamāko lībiešu valodas teicēju, tostarp Viktors Bertholds, Elza Mansurova (1918–1998) un Grizelda Kristiņa (*Grizelda Kristiņa*; 1910.–2013.). Vaides ciema Ozolniekos savulaik dzīvoja lībiešu teicēja Paulīne Kļaviņa (*Poulīn Kļaviņa*; 1918–2001), savukārt Lāžos – lībiešu dzejnieks Alfons Bertholds (*Alfon Berthold*; 1910–1993). Vaidē meklējams arī viens no varenākajiem Lībiešu krasta dižkokiem – Lāžu ozols, kas kalpojies par iedvesmu teicienam, ka mūsdienās lībieši var sapulcēties zem viena ozola zariem.

3. Košrags (*Kuoštrōg*)

Valsts nozīmes pilsētībūvniecības piemineklis – Košrags – ir viens no jaunākajiem lībiešu ciemiem (veidojies 17. gadsimtā). Košraga Kinedīķu mājās savulaik dzīvoja Katrīna Krāsona (*Katriņ Krason*, 1890–1979), kuras sniegtos valodas paraugus igauņu valodnieks Tīts-Reins Vītso bagātīgi izmantojis, veidojot Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīcu (2012).

2013. gadā Košraga Pītagos notika arī pirmā Lībiešu vasaras universitāte.

4. Mazirbe (*Irē*)

Mazirbe, kas vēstures avotos pirmoreiz minēta 1387. gadā, sava novietojuma dēļ 1920. un 1930. gados izveidojās par Lībiešu krasta centrālo ciemu, kam ir īpaša loma lībiešu valodas un kultūras vēsturē. 1939. gada 6. augustā šeit tika atklāts ar lielu Igaunijas un Somijas finansiālo atbalstu tapušais Lībiešu tautas nams, kuru PSRS okupācijas dēļ lībieši varēja lietot tikai īsu laiku. Kopš 1989. gada, atzīmējot nama atklāšanas gadadienu, pie nama katru gadu tiek svinēti Lībiešu svētki, kas ir gada lielākais notikums, kurā iepazīt lībiešu valodu, kultūru un mūsdienas, savukārt vasarās Lībiešu tautas namā darbojas kafejnīca un ir iespējams iegūt papildu informāciju par lībiešiem.

Netālu no 1868. gadā celtās luterāņu baznīcas meklējama Mazirbes mācītājmuiža, kurā 1923. gada 18. novembrī, piedaloties somu un igauņu pētniekiem, iesvētīts lībiešu karogs un pirmo reizi atskaņota lībiešu himna. Interesanti, ka tās melodija sakrīt ar Igaunijas un Somijas himnām, taču tā ir garāka (Somijas himnai – 3 panti, Igaunijas himnai – 4 panti, bet lībiešu himnai – 5 panti). Savukārt Mazirbes Kķesteri

ir lībiešu dzejnieka, kultūras un sabiedriskā darbinieka Kārļa Staltes (*Kōrli Stalte*; 1870–1947) dzimtās mājas, kur savulaik tapa Jaunās Derības tulkojums lībiešu valodā un 1933.–1939. gadā, kad lībiešu valodā iznākošā laikraksta *Līvli* redaktora pienākumus pildīja K. Stalte, atradās šī laikraksta redakcija. K. Staltem ir bijis liels ieguldījums arī somu valodnieka Lauri Ketunena sastādītās Lībiešu-vācu vārdnīcas (*Livisches Wörterbuch*; 1938) tapšanā un lībiešu valodas normēšanā. Mazirbes skolā kopš 1992. gada notiek lībiešu bērnu un jauniešu vasaras nometne “Mierlinkizt”.

5. Sīkrags (*Sīkrōg*)

Arī Sīkrags ir valsts nozīmes pilsētībūvniecības pieminekļis un viens no vecākajiem lībiešu ciemiem, kas dokumentos minēts jau 1387. gadā.

Sīkraga Ķeļķu mājās dzimis lībiešu pedagogs, dzejnieks, kultūras darbinieks, un lībiešu valodas kopējs Pēteris Dambergs (*Pētōr Damberg*; 1909–1987), kurš devis neatsveramu ieguldījumu gan Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīcas (2012.) pamatā esošās lībiešu leksikas kolekcijas tapšanā, gan lībiešu folkloras vākšanā, valodas normēšanā, grāmatniecībā un lībiešu muzikālā mantojuma saglabāšanā. Ķeļķos dzimusi arī lībiešu dzejniece un māksliniece Baiba Damberga (dz. 1957).

Sīkraga Vecklāvos dzimusi lībiešu kultūras darbiniece Hilda Grīva (1910–1984) un viņas māsa, lībiešu valodas teicēja Elfrīda Žagare (1914–2001).

6. Miķeļtornis (*Pizā*)

Miķeļtornis (agrākais nosaukums – Pize), kas avotos minēts jau 16. gadsimtā, ir galvenais rietumlībiešu ciems. Tajā apskatāma 1893. gadā celtā luterāņu baznīca, bijušais krogs (1857) un augstākā bāka Latvijā – Miķeļtorņa bāka (celta 1884. gadā, atjaunota 1934. un 1957. gadā), no kuras ciems ieguvis savu patreizējo nosaukumu. Miķeļtorņa Viļumu mājās dzimuši pirmie lībiešu dzejnieki – Jānis Princis vecākais (*Jāņ Prints vaņīmi*; 1796–1868) un Jānis Princis jaunākais (*Jāņ Prints nūorimi*; 1821–1904), kas sarakstījuši pirmos dzejoļus lībiešu valodā un bijuši vieni no pirmajiem latviešu dzejniekiem. 1845. gadā Jelgavā iznāca viņu dzejas krājums “Jūrnieku svētās dziesmas un lūgšanas”. Abi Prinči ir kalpojuši par teicējiem 19. gadsimta lībiešu valodas pētniekiem A. J. Šēgrēnam, F. J. Vīdemanim un E. N. Setelem, turklāt J. Princis vecākais ir viens no pirmo lībiešu grāmatu tulkotājiem un lībiešu jaunvārdu darinātājiem. Pēc pārceļšanās uz Ventspili viņš licis pamatus tās daļai – Ostgalam –, kur viņa vārdā nodēvēta Prinču iela un 2006. gadā netālu no tās atklāts pieminekļis J. Princim vecākajam. Prinču dzimtas tradīcijas turpina lībiešu valodnieks un dzejnieks Valts Ernštreits (dz. 1974).

Miķeļtornī dzīvojis arī 1932. gadā Ventspils cietumā (mūsdienās – Livonijas ordeņa pils) mirušais lībiešu dzejnieks Uldriķis Kāpbergs (*Uļī Kīnkamäg*; 1869–1932), kurš 1930. gadu presē nievājoši dēvēts arī par lībiešu ķēniņu, un viņa dēls – lībiešu dzejnieks Pēteris Kāpbergs (*Pētōr Kīnkamäg*, 1902–1972).

Miķeļtorņa kapos 1978. gadā uzstādīts pieminēklis trijiem šajos kapos apglabātajiem rietumlībiešu dzejniekiem – Jānim Princim jaunākajam, Uldriķim Kāpbergam un Pēterim Kāpbergam. Šis ir pirmais lībiešiem veltītais pieminēklis Latvijas teritorijā. Pieminēkļa atklāšanas svētkos slēgtajā PSRS pierobežas zonā, neraugoties uz varasiestāžu aizliegumu, piedalījās daudzi lībieši un latviešu literāti. Miķeļtorņa skolā savulaik par skolotāju strādājis Pēteris Dambergs, savukārt skolu apmeklējis viens no redzamākajiem lībiešu izcelsmes Latvijas kultūras darbiniekiem – Jānis Erenštreits.